

activity. We singled out the psychomotor abilities in different kinds of occupations, such as «man–man», «man–nature», «man–technology», «man–sign system», «man–artistic image». We analyzed the psychological study of professional activity in order to identify individual requirements for the person and the requirements for the professionally important qualities (properties, functions, etc.) of a person. The degree of importance of individual peculiarities for effective execution of activity was estimated.

We consider the professional activity of workers of different professions that require the usage of a wide range of knowledge, intellectual skills, good imagination, memory, thinking, attention, and for solution of specific tasks with considerable variation of goals and conditions of activity needed psychomotor abilities. Psychograms, in which psychomotor qualities are presented, which are professionally important for this profession are reviewed. Psychomotor of the worker plays an important role in execution of professional activity, because the development of motor skills indicates his professional suitability. Modern scientific and technological progress requires formation for the opportunities of restructuring of psychomotor skills of workers.

Key words: psychomotor, psychomotor qualities, psychomotor acts, psychomotor abilities, psychogram, professionogram, human activity, types of occupations.

Отримано: 22.01.2014 р.

УДК 159.923.2

О.В. Крюкова

Тренінг «Психологічні основи соціального розвитку особистості в ранньому юнацькому віці»: зміст і структура

О.В. Крюкова. Тренінг «Психологічні основи соціального розвитку особистості в ранньому юнацькому віці»: зміст і структура. У статті розкрито сутність соціального розвитку особистості в ранньому юнацькому віці. Представлено зміст і структуру тренінгу «Психологічні основи соціального розвитку особистості в ранньому юнацькому віці», апробованого у загальноосвітніх навчальних закладах. Описано вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, змістовний і розвивальний компоненти кожного з шести розділів тренінгу: «Поняття про соціальний розвиток і соціальне самовизначення старшокласника», «Беру відповідаль-

ність на себе», «Створення довіри у відносинах», «Розвиток терпимості й толерантності: вчимося розуміти і цінувати відмінності», «Шлях до злагоди. Ефективна комунікація в умовах конфлікту», «Створення ефективної команди. Соціально-особистісна прихильність нормам, цінностям і цілям колективу». Апробація тренінгу показала доцільність його використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: тренінг, соціальний розвиток особистості у ранньому юнацькому віці, соціально цінні якості.

Е.В. Крюкова. Тренінг «Психологические основы социального развития личности в раннем юношеском возрасте»: содержание и структура. В статье раскрыта сущность социального развития личности в раннем юношеском возрасте. Представлены содержание и структура тренинга «Психологические основы социального развития личности в раннем юношеском возрасте», апробированного в общеобразовательных учебных заведениях. Описаны требования к уровню общеобразовательной подготовки учащихся, содержательный и развивающий компоненты каждого из шести разделов тренинга: «Понятие о социальном развитии и социальном самоопределении старшеклассника», «Беру ответственность на себя», «Создание доверия в отношениях», «Развитие терпимости и толерантности: учимся понимать и ценить различия», «Путь к согласию. Эффективная коммуникация в условиях конфликта», «Создание эффективной команды. Социально-личностная приверженность нормам, ценностям и целям коллектива». Апробація тренінгу показала целесообразность его использования в общеобразовательных учебных заведениях.

Ключевые слова: тренинг, социальное развитие личности в раннем юношеском возрасте, социально ценные качества.

Постановка проблеми. Сучасна школа покликана підготувати освічених, морально досконалих, конструктивних і практичних людей, здатних до співпраці та міжкультурної взаємодії, які мають глибоке почуття відповідальності за долю країни. Разом з тим, як свідчать теоретичні і практичні дослідження, випускники, будучи добре поінформованими, володіючи предметними вміннями і навичками, в більшості не можуть самостійно орієнтуватися в життєвих ситуаціях, свідомо приймати рішення, відповідати за свої дії та вчинки, самостійно вирішувати життєві проблеми. Відсутність у деяких юнаків і дівчат навичок конструктивного спілкування, здатності продуктивно співпрацювати в команді, загальних принципів розуміння сутності найпростіших соціальних процесів призводить до конфліктів, стресових ситуацій, неадекватної соціальної поведінки. У цих умовах стає очевидною необхідність орієнтувати виховання на надання цілеспрямованої допомоги старшокласникам у їх соціальному розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показує, що на сьогодні склалися передумови, що дозволяють здійснити теоретичне осмислення зазначеної проблеми: у закордонній та вітчизняній науці сформувалися підходи до визначення сутності соціального розвитку особистості (М.І. Бобнева [2], В.О. Ільїн [3], І.С. Кон [4], Д.І. Фельдштейн [9] та ін.); накопичений досвід у дослідженні окремих особистісних характеристик і психологічних факторів, що визначають соціальну розвиненість школяра (І.С. Кон [4], С.Д.Максименко [6], А.В. Петровський [7]); розкриті проблеми взаємодії особистості та шкільного середовища (І.Д.Бех [1], В.А. Семиченко [8]). Разом з тим, проблема психологічного забезпечення соціального розвитку особистості в ранній юності, підготовки молодого покоління до продуктивного вирішення соціальних проблем, соціального зростання та адаптації, все ще залишається малодослідженою.

Метою даної статті є розкрити сутність соціального розвитку особистості в ранньому юнацькому віці, розробити та апробувати тренінг «Психологічні основи соціального розвитку особистості в ранньому юнацькому віці».

Виклад основного матеріалу. *Соціальний розвиток особистості у ранньому юнацькому віці* – це процес, що включає, з одного боку, засвоєння існуючих форм соціального буття, формування юнака як представника спільноти, а з другого, – формування і вдосконалення соціально цінних якостей, що дозволяють молодій людині орієнтуватися у різних життєвих ситуаціях і домагатися позитивної самореалізації. Соціальне самовизначення старшокласника – це процес усвідомлення власної соціальної ролі, наявних соціально цінних якостей, моделей поведінки, які ґрунтуються на засадах суспільних норм і цінностей; вибір старшокласником соціальної ролі в групі і колективі, чіткої позиції в системі соціальних відносин. Виявлення потреби у соціальному самовизначенні свідчить про досягнення особистістю старшого шкільного віку досить високого рівня соціального розвитку.

Включення соціально цінних якостей (соціальна відповідальність, соціальна толерантність, схильність до соціальної злагоди, довіра до людей, соціально-особистісна прихильність нормам групи) в структуру соціального розвитку дозволяє повніше осмислити мотивацію соціальної поведінки і в цілому виявити умови соціального розвитку особистості, спрямовані на гармонізацію її відносин з людьми і з собою. *Соціальна відповідальність* – це якість особистості, що виражається в усвідомленні і дотриманні норм, інтересів і цінностей своєї групи, у

законослухняних устремліннях і високій груповій адаптивності. Соціальна відповідальність передбачає певну залежність від норм групи, відносин її членів до конкретної людини. *Соціальна толерантність* – якість особистості, яка полягає у терпимості до іншого світогляду, способу життя, поведінки, звичаїв, віросповідань і національності; у прийнятті, правильному розумінні й повазі інших культур, способів самовираження і прояву людської індивідуальності. Поняття толерантності не зводиться до індиферентності, конформізму, обмеження власних інтересів; толерантність передбачає готовність прийняти інших такими, які вони є, і взаємодіяти з ними на основі злагоди. *Схильність до соціальної злагоди* – якість особистості, яка передбачає готовність до соціального консенсусу, узгоджену поведінку, спрямовану на вчинення дій з урахуванням цінностей, інтересів інших соціальних суб'єктів. Ступінь узгодженості дій залежить від рівня розвитку групи, соціальної ситуації, діяльності лідера. *Довіра до людей* – це властивість особистості наділяти інших людей, їх можливі майбутні дії та свої власні дії властивостями ситуативної значущості та безпеки. Довіра до людей – це комунікативна відкритість людини, її готовність до діалогу. В кожному акті спілкування завжди присутня певна міра довіри; довіра виступає також вихідною умовою позитивності міжособистісних відносин, без чого відносини стають конфронтаційними. *Соціально-особистісна прихильність нормам групи* – якість особистості, яка виражається у позитивній оцінці свого перебування в групі, прийнятті групових цінностей, цілей, норм; позитивних почуттях і емоціях, які відчуває людина до групи; намірі діяти на благо цієї групи і зберігати своє членство в ній. Прихильність нормам може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Люди, які дотримуються норм у високому ступені, будуть вести себе дуже схоже, таким чином, зросте згуртованість групи; а люди, що занадто дотримуються норм, можуть прославитися конформістами.

Повноцінний соціальний розвиток відбувається тільки тоді, коли кожна з цих фундаментальних якостей формується як безумовна форма активності людини, як самоцінність. Самоцінність формується за допомогою механізмів міжособистісного пізнання, розуміння і регуляції поведінки в ситуаціях міжособистісного спілкування: соціальна ідентифікація, соціальна рефлексія, емпатія, соціальна децентрація. *Соціальна ідентифікація* – психологічний механізм, який полягає в ототожненні людини з будь-якою соціальною групою, прийнятті її цілей і цінностей,

у свідомленні себе членом цієї групи. *Соціальна рефлексія* – психологічний механізм, що відображає уявлення людини про те, як її сприймають, оцінюють, розуміють інші люди, думки і переживання людини щодо особистості інших; здатність сприймати чужі й транслювати свої емоції, оцінювати ставлення людей одне до одного і передбачати поведінкові реакції інших людей. *Емпатія* – психологічний механізм, функцією якого є проникнення у внутрішній світ почуттів іншої людини, співчуття, співпереживання. *Соціальна децентрація* – психологічний механізм, що виконує функції відособлення (але не відчуження) особистості від іншої людини або групи людей, забезпечуючи їй прийняття останніх без власної упередженості, проєкції, ідентифікації. Соціальна децентрація забезпечує найбільш адекватне прийняття людини як іншої, планування й організацію ефективного спілкування з нею [5].

У свідомлення значущості соціального розвитку особистості у ранній юності та стурбованість щодо рівня готовності молодого покоління до продуктивного вирішення соціальних проблем, альтернативного вибору способів соціальної поведінки спонукали до створення тренінгу «Психологічні основи соціального розвитку особистості в ранньому юнацькому віці». Пропонований тренінг має стати основою цілісної системи соціального виховання особистості у ранньому юнацькому віці, її узагальнювальним етапом перед початком самостійного життя у соціумі.

Дослідження проведено в 2013-2014 навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах м. Донецька. В апробації тренінгу взяли участь 49 учнів старших класів у віці від 15 до 17 років.

Обсяг тренінгу складав 35 академічних годин: 1 академічна година – вступ до тренінгу, 32 академічних години – основна частина, 2 академічних години – заключна частина тренінгу. Заняття проводились 1 раз на тиждень протягом жовтня-грудня 2013 року і січня-лютого 2014 року.

Мета тренінгу – підготовка старшокласників до майбутнього соціального життя на основі традиційних для України суспільних норм і цінностей, вдосконалення соціально цінних якостей і моделей соціальної поведінки, що дозволяють молодій людині орієнтуватися у різних життєвих ситуаціях і прагнути до позитивної самореалізації.

Мета реалізується через виконання *таких завдань*: усвідомлення юнаками і дівчатами наявних соціально цінних якостей, моделей поведінки і співвіднесення їх із суспільними нормами

і вимогами; усвідомлення особистої причетності кожного до самостійного вибору соціальної ролі та чіткої позиції в системі соціальних відносин; поглиблення уявлень старшокласників про специфіку відповідальної, толерантної, узгодженої поведінки, що сприяють створенню в групі атмосфери емоційної свободи, комунікативної відкритості, довіри одне до одного; актуалізація потреби в самовдосконаленні й розвитку соціально цінних якостей; розвиток у старшокласників ціннісного ставлення до свого соціального «Я», до інших людей; розвиток мотиваційних установок, які регулюють дії та вчинки учнів у різних проблемно-конфліктних ситуаціях морального вибору; формування конкретних дій і вчинків, які проявляються у терпимості до іншого світогляду й поведінки, повазі інших людей, готовності взаємодіяти з ними на основі злагоди; у дотриманні норм, інтересів і цінностей своєї групи, високому рівні групової адаптивності; у готовності взяти на себе відповідальність за розв'язання групового завдання; формування дій і вчинків, які сприяють створенню в групі атмосфери доброзичливості, готовності до діалогу, довіри одне до одного, почуття «ми», цілісності класу і водночас, поваги до ролі кожного учасника, приймаючи його недоліки і використовуючи сильні риси характеру.

Тренінг «Психологічні основи соціального розвитку особистості в ранньому юнацькому віці» включав шість розділів: «Поняття про соціальний розвиток і соціальне самовизначення старшокласника», «Беру відповідальність на себе», «Створення довіри у відносинах», «Розвиток терпимості й толерантності: вчимося розуміти і цінувати відмінності», «Шлях до злагоди. Ефективна комунікація в умовах конфлікту», «Створення ефективної команди. Соціально-особистісна прихильність нормам, цінностям і цілям колективу». Кожен із розділів містить вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів і складається із двох компонентів: змістовного і розвивального, які детально розкриті нижче.

Вступ до тренінгу (1 година). Знайомство, вироблення правил взаємодії у групі. Презентація мети, завдань програми. Вправа «Готуємося до роботи».

Розділ 1. Поняття про соціальний розвиток і соціальне самовизначення старшокласника (2 години)

Змістовний компонент. Актуальність проблеми соціального розвитку і самовизначення особистості в ранньому юнацькому віці. Структура соціального розвитку старшокласника. Ознаки, етапи соціального самовизначення. Фактори, що впливають на

самовизначення особистості в юнацькому віці. Соціально цінні якості особистості: соціальна відповідальність, довіра до людей, соціальна толерантність, схильність до злагоди, соціально-особистісна прихильність нормам групи.

Розвивальний компонент: вправа «Модель соціального самовизначення старшокласника», дискусія «Соціально цінні якості особистості», вправа «Цілі навчання».

Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Учні пояснюють сутність понять «соціальний розвиток старшокласника», «соціальне самовизначення старшокласника», «соціально цінні якості особистості»; наводять приклади позитивного і негативного впливу поведінки людини (толерантної/ інтолерантної, відповідальної/безвідповідальної, конфліктної і т.ін.) на її відносини з іншими людьми; роблять висновок про особисту причетність до самостійного вибору соціальної ролі і чіткої позиції в системі соціальних відносин, включеність у цю систему.

Розділ 2. Бери відповідальність на себе (4 години)

Змістовний компонент. Відповідальність як моральна категорія. Види, структура відповідальності. Відповідальна особистість. Соціальна відповідальність старшокласників.

Розвивальний компонент: вправи «Якості відповідальної особистості», «Діаграма відповідальності», «Переправа», «Стратегія розвитку соціальної відповідальності старшокласника», «Круїз».

Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Учні пояснюють сутність понять «відповідальність», «соціальна відповідальність особистості»; називають види, структуру відповідальності; уміють аналізувати випадки безвідповідальної поведінки особистості, дають їм моральну оцінку; моделюють ситуації прийняття відповідальності; уміють взяти на себе відповідальність за розв'язання групового завдання; володіють навичками відповідальної поведінки, протидіють безвідповідальним проявам поведінки.

Розділ 3. Створення довіри у відносинах (6 годин)

Змістовний компонент. Довіра до людей як соціально-психологічний феномен. Основні види, функції довіри особистості до людей. Фактори виникнення довіри між людьми. Довірливе спілкування в контексті міжособистісних відносин. Мистецтво невербальної комунікації. Майстерність задавати питання і припинити розмову, не ображаючи співрозмовника. Рефлексивне, нереклексивне, емпатійне слухання. Бар'єри сприйняття людьми одне одного. Техніки встановлення і підтримки емоційного

контакту із співрозмовником. Поведінка, що сприяє порушенню контакту, виникненню недовіри. Майстерність конструктивної критики. Мистецтво компліменту.

Розвивальний компонент: вправи «Психологічні портрети людей, які довіряють і не довіряють іншим людям», «Дистанційне управління», «У твоїй руці моя рука...», «Унікальність кожного», «Дзеркало», «Є запитання!», «Реклама», «Уміння рахуватися одне з одним», «Відверта розмова», «Компліменти», «Невелика подорож».

Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Учні розкривають сутність поняття «довіра до людей»; називають види, функції довіри особистості до людей; називають якості, необхідні людині для довірливих відносин; уміють аналізувати стосунки, давати їм оцінку; пояснюють психотехнологію створення довірливих взаємин: правила першого враження, невербальної і вербальної комунікації, правила компліменту і конструктивної критики; характеризують прийоми емпатійного, рефлексивного і нереклексивного слухання; володіють вміннями подивитися на себе з боку, очима товаришів, скорегувати звичне ставлення до самого себе.

Розділ 4. Розвиток терпимості й толерантності: вчимося розуміти і цінувати відмінності (4 години)

Змістовний компонент. Терпимість, толерантність та інтолерантність. Декларація принципів толерантності. Психологічні критерії й показники толерантності. Види, функції толерантності та інтолерантності. Характеристика толерантної особистості. Соціальна толерантність старшокласників. Модель розвитку толерантності особистості. Толерантне спілкування. Типи толерантної взаємодії.

Розвивальний компонент: вправи «Якості толерантної особистості», «Емблема толерантності», «Схожі та різні», «Як бути толерантним у спілкуванні?», «7 ситуацій толерантної взаємодії», «Толерантність, інтолерантність і невпевненість», «Квадро», «Скульптура толерантності».

Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Учні розкривають сутність понять «терпимість», «толерантність» та «інтолерантність»; називають критерії, показники, види толерантності, функції толерантності та інтолерантності; характеризують толерантну та інтолерантну особистість; володіють навичками толерантної поведінки, протидіють інтолерантним проявам поведінки; називають соціальні показники толерантності; характеризують типи толерантної взаємодії; розкривають

модель розвитку толерантності особистості; уміють поважати гідність інших людей незалежно від національної, релігійної і соціальної приналежності та індивідуальних особливостей; володіють вміннями толерантного спілкування.

Розділ 5. Шлях до злагоди. Ефективна комунікація в умовах конфлікту (8 годин)

Змістовний компонент. Соціальна злагода: ознаки, функції, види. Схильність особистості до злагоди. Конфлікт: ознаки, причини, функції. Класифікація конфліктів. Соціальний конфлікт. Розвиток конфлікту. Типи конфліктних особистостей. Стрес як реакція людини на конфліктну ситуацію і причина конфлікту. Психологічні чинники нормалізації стресу в житті учнів. Технології профілактики та конструктивного вирішення міжособистісних конфліктів.

Розвивальний компонент: бесіда «Соціальна злагода: основні характеристики», вправи «Злагода, незлагода, оцінка», «Групова мозаїка», бесіда «Якості особистості, що є суб'єктивними передумовами конфлікту», вправи «Я і конфлікт», «Контрольований діалог», «Конфліктна людина», «Позитивні підсумки», «Важка розмова», «Скриня непорозумінь», «Поведінка в конфлікті», «Паспорт проблеми», «Конфлікти і згуртованість».

Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Учні розкривають сутність понять «соціальна злагода», «схильність особистості до злагоди»; називають ознаки, види, функції соціальної злагоди; пояснюють необхідність вироблення норм і правил узгодженої поведінки людей для співіснування; розкривають сутність понять «конфлікт», «соціальний конфлікт»; називають ознаки, причини, функції конфліктів; характеризують види конфліктів, типи конфліктних особистостей; називають якості особистості, що є суб'єктивними передумовами конфлікту; пояснюють позитивний і негативний вплив конфлікту на особистість; уміють аналізувати стосунки, давати їм оцінку, з'ясовувати причини конфліктів; розкривають сутність понять «стрес», «психологічний стрес»; називають психологічні чинники нормалізації стресу; володіють вміннями контролю емоційного стану в конфліктній ситуації; характеризують прийоми профілактики міжособистісних конфліктів, техніки розв'язання конфліктних ситуацій; володіють вміннями профілактики і конструктивного вирішення конфліктів.

Розділ 6. Створення ефективної команди. Соціально-особистісна прихильність нормам, цінностям і цілям колективу (8 годин)

Змістовний компонент. Ефективна командна взаємодія. Група і колектив. Групове прийняття рішень. Цінності команди. Соціально-психологічний клімат. Загальні принципи командної роботи. Соціально-особистісна прихильність нормам групи: причини її виникнення, стадії сформованості, рівні, компоненти, фактори, що перешкоджають її виникненню. Соціальні ролі й розподіл командних ролей у групі. Рольовий конфлікт. Розширення рольового репертуару, подолання рольової невизначеності, усвідомлення свого призначення, пошуки «смислу життя».

Розвивальний компонент: вправи «Рецепт хорошої групи», «Спільне зростання», «Особистий багаж – ресурс групового розвитку», «Як мене бачать і розуміють інші», «Географія команди», «Групова скульптура», «Повітряна катастрофа в пустелі», «Спільна розповідь», «Вирішуємо проблеми», «Професії й соціальні ролі», обговорення рольових ситуацій.

Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Учні розкривають сутність понять «група», «колектив», «соціально-особистісна прихильність нормам групи», «командна взаємодія», «групове прийняття рішень», «цінності команди», «соціально-психологічний клімат»; називають істотні ознаки команди, стадії її розвитку, загальні принципи командної роботи, ролі в команді; пояснюють значення ефективного спілкування в команді, переваги та недоліки роботи в команді; уміють розв'язувати проблеми і приймати рішення; володіють вміннями групової роботи, індивідуальної та групової рефлексії, партнерського спілкування в команді; називають компоненти, стадії, рівні соціально-особистісної прихильності нормам групи; розкривають сутність понять «соціальна роль», «рольові конфлікти»; характеризують види ролей; усвідомлюють відповідальність за власний рольовий репертуар і життєві вибори; володіють уміннями дослідження і розширення власного рольового репертуару.

Заклучна частина тренінгу (2 години). Рефлексія тренінгу і спільної групової роботи. Презентація підготовлених учнями уривків з художньої літератури, прикладів з історії, що ілюструють прояв соціально цінних якостей, соціального самовизначення особистості. Вправи «Автопортрет», «Лист побажань».

Висновки. Апробація тренінгу «Психологічні основи соціального розвитку особистості в ранньому юнацькому віці» показала доцільність його використання у загальноосвітніх навчальних закладах. У процесі апробації тренінгу вдалося ак-

туалізувати потребу старшокласників у соціальному самовизначенні, яка свідчить про досягнення особистістю старшого шкільного віку досить високого рівня соціального розвитку.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бобнева М.И. Психологические проблемы социального развития личности / М.И. Бобнева // Социальная психология личности. – М.: Наука, 1979. – С. 35-62.
3. Ильин В. А. Психосоциальная теория как полидисциплинированный подход к анализу социальных процессов в современном обществе : диссертация ... доктора психологических наук : 19.00.05 / Валерий Александрович Ильин. – Москва, 2009. – 388 с.
4. Кон И.С. Социализация и воспитание молодежи / И.С. Кон / Новое педагогическое мышление / [под ред. А.В.Петровского]. – М.: Педагогика, 1989. – С.191-205.
5. Крюкова О.В. Проблема соціального розвитку особистості в психології / О.В. Крюкова // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – К.: ДП «Інформ.-аналітичне агентство», 2011. – Т.Х. – Вип. 19. – С. 274-284.
6. Максименко С. Д. Развитие психики в онтогенезі: [В 2 т.]. – Т. 2 : Моделирование психологических новообразований: генетический аспект / С. Д. Максименко. – К. : Форум, 2002 – 335 с.
7. Петровский А. В. Социальная психология коллектива / А. Петровский, В.Шпалинский. – Каунас : Швиеса, 1983. – 184 с.
8. Семиченко В. А. Психология социальных отношений [Текст] : модульный курс для преподавателей и студентов / В. А. Семиченко. – К. : Магістр-S, 1999. – 167 с.
9. Фельдштейн Д. И. Психологические закономерности социального развития личности в онтогенезе / Д.И. Фельдштейн // Вопросы психологии. – 1985. – № 6. – С.26-37.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Beh I. D. Vyhovannja osobystosti: U 2 kn. – Кн. 1 : Osobystisno orijentovanyj pidhid: teoretyko-tehnologichni zasady. / I.D. Beh. – К. : Lybid', 2003. – 280 s.

2. Bobneva M.I. Psihologicheskie problemy social'nogo razvitija lichnosti / M.I. Bobneva // Social'naja psihologija lichnosti. – M.: Nauka, 1979. – S. 35-62.
3. Il'in V. A. Psihosocial'naja teorija kak polidisciplinirovanyj podhod k analizu social'nyh processov v sovremennom obshhestve : dissertacija ... doktora psiholog nauk : 19.00.05 / Valerij Aleksandrovich Il'in. – Moskva, 2009. – 388 s.
4. Kon I.S. Socializacija i vospitanie molodezhi / I.S. Kon / Novoe pedagogicheskoe myshlenie / [pod red. A.V.Petrovskogo]. – M.: Pedagogika, 1989. – S.191-205.
5. Krjukova O.V. Problema social'nogo rozvitku osobistosti v psihologii / O.V. Krjukova // Aktual'ni problemi psihologii: zbirnik naukovih prac' Institutu psihologii im. G.S. Kostjuka NAPN Ukraïni. – K.: DP «Informacijno-analitichne agentstvo», 2011. – T.H. – Vip. 19. – S. 274-284.
6. Maksymenko S. D. Rozvytok psykhy v ontogenezi: [V 2 t.]. – T. 2 : Modeljuvannja psychologichnyh novoutvoren': genetychnyj aspekt/ S. D. Maksymenko. – K. : Forum, 2002 – 335 s.
7. Petrovskij A. V. Social'naja psihologija kollektiva / A.Petrovskij, V.Shpalinskij. – Kaunas : Shviesa, 1983. – 184 s.
8. Semichenko V. A. Psihologija social'nyh otnoshenij [Tekst] : modul'nyj kurs dlja prepodavatelej i studentov / V. A. Semichenko. – K. : Magistr-S, 1999. – 167 s.
9. Fel'dshtejn D. I. Psihologicheskie zakonomernosti social'nogo razvitija lichnosti v ontogeneze / D.I. Fel'dshtejn // Voprosy psihologii. – 1985. – № 6. – S.26-37.

O.V. Kriukova. Training «Psychological foundations of social development of a personality in early youth age»: content and structure. The article is devoted to the analysis of the social development essence of a personality in early youth age. The content and structure of the training «Psychological foundations of social development of a personality in early youth age» are presented. The purpose of the training is preparing of senior pupils to future social life on the basis of social norms and values, improvement of socially valuable qualities and patterns of social behavior, enabling the young person to navigate in life situations.

Training included six sections. Section 1: The concept of social development and social self-determination of a personality in early youth age. Section 2: Take responsibility for myself. Section 3: Building trust relations. Section 4: The development of tolerance: we learn to understand and appreciate the differences. Section 5: A way to the agreement, effective intercourse in conflict. Section 6: The creation of an effective team, com-

mitment to the norms and values of the team. Informative and developmental components of each of the six sections of the training are described, requirements to the level of general education of personality in early youth age are found.

The training was tested in secondary schools. An approbation of the training «Psychological foundations of social development of a personality in early youth age» showed the expediency of its use in secondary schools. In the process of approbation the training succeeded to actualize the need for social self-determination, which indicates the achieving of high level of social development of personality in early youth age.

Key words: training, social development of a personality in early youth age, social valuable qualities.

Отримано: 27.01.2014 р.

УДК 159.922.6:316.46

А.І. Куриця, Д.І. Куриця

Взаємозв'язок прояву лідерських якостей з особливостями відповідальності студентів

А.І. Куриця, Д.І. Куриця. Взаємозв'язок прояву лідерських якостей з особливостями відповідальності студентів. Автор статті мав на меті висвітлити результати дослідження, спрямованого на визначення типів розвитку лідерських якостей у зв'язку з особливостями відповідальності у студентів. Для проведення дослідження було визначено інтегративні показники розвиненості відповідальності й інших лідерських якостей студентів за відповідними стандартизованими методиками. Показано, що співвіднесення даних показників дало можливість диференціювати 5 основних типів особистості залежно від вираженості лідерських якостей і відповідальності: пасивно-безвідповідальний, індивідуалістичний, ситуативний лідер (квазілідер), потенційний лідер, відповідальний лідер.

Ключові слова: лідерство, лідерські якості, відповідальність, пасивно-безвідповідальний, індивідуалістичний, ситуативний лідер (квазілідер), потенційний лідер, відповідальний лідер.

А.И. Курица, Д.И. Курица. Взаимосвязь проявления лидерских качеств с особенностями ответственности студентов. Целью данной статьи является описание результатов исследования, направленного на опреде-